

Bioteknik i litteraturen. Exempel (i kronologisk ordning)

Listan har upprättats av Sarah Ljungquist, Fil. Dr. i Litteraturvetenskap, Högskolan i Gävle. (slt@hig.se)

Jonathan Swift, *Gullivers resor* (1726). Under sin tredje resa till allehanda främmande och märkliga länder kommer Gulliver till landet Luggnagg. Här bor de till evigt lidande dömda strulbrugerna. De är nämligen odödliga, vilket i Luggnagg innebär den värsta förbannelse som kan drabba en människa. Det eviga livet här innebär vare sig ungdom eller hälsa, utan tvärtom. Det kan istället beskrivas som ett Dantelikt helvete, ett innehållslöst varande, ett påtvingat kvarhållande i ålderdom, sjukdom och plåga. Denna drastisk tillspetsade och nattsvarta skildring av odödligheten är en kritik mot strävan efter att på vetenskaplig väg skapa evigt liv, något som man inom naturvetenskapliga kretsar sysselsatte sig med redan på Swifts tid.

Mary Shelley, *Frankenstein; or the Modern Prometheus* (1823). Gotisk skräckroman om en vetenskapsmans strävan efter att skapa konstgjort liv och de ödesdigra konsekvenserna av detta. Vi får i berättelsen följa hur den unge vetenskapsmannen Victor Frankensteins kommer livets hemlighet på spåren och i sitt laboratorium lyckas framställa en människa – med material hämtat ur gravar och från slakterier – som han på galvanisk väg skänker liv. Så snart hans skapelse får liv och börjar röra sig drabbas dock Frankenstein av fasa, då han tycker sig ha skapat ett grotesk monster (för att slippa det värsta pillergörat har han gjort sin människa betydligt större än han från början tänkt sig). Frankensteins skräck inför sin skapelse får till följd att han lägger benen på ryggen och flyr, vilket i sin tur blir början till en hel kedja av fasansfulla händelser. Monstret som i själva verket visar sig vara en känslig och sympatisk varelse söker i sin ensamhet desperat människornas kärlek, men möts endast av social alienation, då omgivningen skräms av hans groteskt uppförstörade kropp. Bitter och hämndlysten över den orättvisa behandling som människorna utsätter honom för återvänder Monstret till Frankenstein med en bön. Han vill att Frankenstein ska skapa honom en kvinnlig partner, likadan som han själv. Då Frankenstein efter att först gått Monstret till mötes i slutändan förstör sin kvinnoskapelse, innan hon får liv — skräckslagen inför tanken att ett helt släkte monstruösa varelser kan komma att sättas till världen – söker Monstret hämnd på honom. Berättelsen slutar efter en rad blodtörstiga mord med att Monstret jagar Frankenstein ända upp till de isiga polartrakterna...

Mary Bradley Lanes Mizora. *A Prophecy* (1880-81). Här skildras ett vetenskapligt högtstående kvinnoland i Arktis i vilket allt liv skapas genom vetenskapligt utvecklad jungfrufödsel, s.k. partenogenetisk reproduktion.

Charlotte Perkins Gilmans *Herland* (1915). Skildrar en enkönad värld där kvinnorna förökar sig genom partenogenetisk reproduktion. Till denna högtstående civilisation belägen högt upp i Anderna kommer en dag tre män. Feministisk läsarposition skapas då könsrollsstereotyper avslöjas genom de tre männens sätt att förhålla sig till kvinnolandet, som t.ex. då en av männen får uttrycka sin förvåning över att kvinnovärlden är just en högtstående civilisation, något han inte förväntat sig i en värld utan män... Gilman presenterar här radikal uppfattning om kvinnors kapaciteter... I 1915-års USA otänkbart för de flesta, såväl kvinnor som män, att tänka sig ett fullt fungerade högteknologiskt samhälle utan män.

Aldous Huxleys *Du sköna nya värld* (1932). Skildring av en extremtotalitär framtidsvärld där människor framställs i äggkläckningsmaskiner på löpande band. Kan genom den s.k. Backanowsky-metoden få upp till 96 individer ett enda ägg. I denna ”sköna nya värld” framställs människor bara för ett enda ändamål och används bara till det, i en skala från alfa-till epsilonmänniskan, den senare en extremt lågintelligent människotyp utvecklad enbart för att lösa slavproblemet. Den individuella friheten beskärs sålunda redan i embryostadiet genom avancerade genmanipulationer... Till denna värld kommer en dag Vilden, människan som av misstag råkat bli född på naturligt vis i ett naturreservat...

Kerstin Strandbergs *Klotjorden* (1970). Skildring av ett starkt degenerat människosläkte i en värld stadd mot sin mycket nära undergång. Det degenerade människosläktet är delvis en konsekvens av genmanipulationer i det förflutna.

Ira Levin, *En vacker dag* (1970). En skildring av en extremtotalitär framtidsvärld, som på många sätt liknar Huxleys... I denna värld går emellertid myndigheternas ansträngningar ut på att på genetisk väg skapa så likformiga individer som möjligt... En utbrytargrupp söker dock stoppa myndigheternas planer...

Ira Levin, *Pojkarna från Brasilien* (1976) (Finns också film med samma titel). Skildring av en nazistisk konspiration som klonat en hel armé av små Hitler-kopior. För att maximera chanserna att få fram åtminstone en ny Hitler har de små barnen placerats ut i en uppväxtmiljö som så långt som möjligt liknar Hitlers... Det är därför som nittiofyra män, fäder, måste dö när deras söner är i trettonårsålder... Boken kan beskrivas som en smygande otäck thriller med ett minst sagt öppet slut... Projektet har stoppats men runt om i västvärlden finns nittiofyra pojkar med samma genetiska arv som Hitler...

Suzy Mc Kees Charnas, *Walk on the End of the World* (1974). Skildring av en patriarkal världs undergång, i vilken en liten minoritetsgrupp klonade kvinnor är de enda överlevande.

Joanna Russ' *The Female Man* (1975). Ungefär samma som ovan.

Marge Piercys *Kvinna vid tidens rand* (1976). I framtidsvärlden Mattapoissett, år 2137, råder genuin jämställdhet mellan kvinnor och män. Denna uppnåddes då fortplantningsfunktionen skildes från barnomsorgen. I Mattapoissett föds sålunda barn av särskilt utsedda barnafödare i laboratorium: kvinnliga ägg befruktas av spermier som utvalts för att man skall kunna bevara en stor variation i fråga om folkslag och personlighetstyper. (I motsats till den dystopiska tanken om hur genteknik används för att skapa så likformiga individer som möjligt.) Tre biträdande mödrar av båda könen tar sedan hand om och uppfostrar barnen. Eftersom både kvinnor och män vårdar barn har också männen utrustats med amningsfunktioner.

Poängen med Piercys utopi – såväl som de flesta andra feministiska utopier som använder sig av bioteknik som tankelek – är dock inte att det skulle vara önskvärt med vare sig enkönade samhällen eller samhällen där barnproduktion sker i laboratorium, utan det handlar här om en ren tankelek, byggd på bioteknikens möjligheter, där man eliminerar de könsroller som förknippas med arbetsfördelning och politisk makt. På så sätt tillhandahåller dessa feministiska utopier en uppfinningsrik och utmanande vision av ett historiskt möjligt genusfritt samhälle i framtiden... Ett samhälle som borde vara möjligt även utan avancerad bioteknik.

James Tiptree, Jr: (Alice Sheldon), *Houston, Houston, Do You Read?*(1976). Bygger på samma grundtanke som Gilman i *Herland*. Tre män besöker helkvinnt samhälle, i vilket kvinnorna förökar sig genom kloning, och spelar i mötet med kvinnorna ut hela registret av patriarkala attityder. Till slut står dock liten grupp klonade kvinnor som de enda överlevande i en undergångshotad värld.

Suzy Mc Kees Charnas, *Motherlines*, (1978) och Sally Miller Gearharts *The Wanderground* (1978). I båda dessa feministiska utopier skildras mindre kvinnokolonier av klonade kvinnor som de till slut enda överlevande i en värld, en civilisation, som raserats av krig och ekologiska katastrofer... I båda dessa skildringar ställs sålunda ett korrumpert samhälle byggd på en ”manlig” princip mot ett alternativt och självförsörjande samhälle byggd på en ”kvinnlig” princip – d.v.s. ett samhälle som står i ett nära och fruktbarande förhållande till naturen – bioteknisk kloning till trots. Intressant med dessa skildringar är också att de ger såväl detaljerade som biologiskt trovärdiga svar på hur själva kloningen går till.

Michael Rogers *Den förbjudna sekvensen* (1987). Medicinsk framtidsthriller som manar till eftertanke genom att peka på farorna med genmanipulation, men för den sakens skull inte fördömer det helt. Michael Rogers, som själv är medicinsk forskare, har skrivit en spännande thriller, späckad med vetenskapliga termer, om ett ungt par som inför önskan om att bli föräldrar får veta att de båda bär på anlag för grav alkoholism. Mannen är numera s.k. nykter alkoholist, men såväl hans bror som hans föräldrar har dött till följd av alkoholism, detsamma gäller kvinnans föräldrar. Deras tilltänkta barn löper därför, får de veta, 80 % risk att bli alkoholist. För att eliminera risken låter paret en berömd, men kontroversiell forskare utföra genmanipulation och plocka bort anlaget. I samma veva erbjuds paret att förbättra barnets intelligenskvot... Det är det senare som är den förbjudna sekvensen, som, visar det sig, på experimentell nivå utförts på gatubarn i Mexico City. Resultaten av dessa experiment är dock tämligen skrämmande...

P. C. Jersild *Geniernas återkomst* (1987). Kan liknas vid en hoppljuga världshistoria, en exposé över människans utveckling från apstadiet och ända in i framtiden. I berättelsens sista del får vi möta världen några hundratals år in i framtiden. Vetenskapen har precis firat sin skenbart största triumf, förmågan att i efterskott och med hjälp av genteknik skapa kopior av, västerlandets stora genier genom historien. Någonstans gick emellertid experimentet snett, det blev inga nya genier... Det vi får möta är istället ett antal av dessa nyuppväckta ”genier” på en isolerad ö i havet – en före detta aidsasyl – dit de förts för att undslippa den fördömda allmänhetens förföljelser... Här finner vi Bill (Shakespeare), Isaac (Newton), Ludwig (Beethoven), Sigge (Freud), Felix (Mendelsohn), Albert (Einstein), Pablo (Picasso) i sorg efter den nyligen avlidna Marie (Curie). Sitt läger på ön delar ”genierna” med andra s.k. resultat av vetenskapliga experiment... Här finns nämligen också hominiden Lucy, neandertalaren (skämtsamt kallad Einstein) och en del dinosaurieliknande djur som kvaggan och flygödlan. Alla lyder de under en misstänkt Jesusliknande pastor som vikt sitt liv åt att skapa en dräglig tillvaro åt dessa samhällets parior.

P.D. James *Människors barn* (1992). År 2021 är alla män i världen ohjälpligt sterila. På ett kvarts sekel har inga barn fötts, en av orsakerna tros vara biotekniska experiment i vår tid.
Cannie Möllers, *Felicias ö* (1996) och *Felicias resa* (1998). Ungdomsdystopier som skildrar en totalitär framtidsvärld där myndigheterna med stort M söker behålla kontrollen genom att i speciella gencenter avla fram elitmänniskor med bättre egenskaper för att överleva i en sönderfallande civilisation, att överleva i en förgiftad och skövlad värld. Också intressant

skildring av hur två av de framavlade, Kana (modern) och Felicia (dottern), väljer att fly makten och med hjälp av sina speciella egenskaper söker skapa alternativa samhällen på isolerade öar..

Peter Pohls, *Intet bortom det yttersta* (1998). Experimentell ungdomsdystopi. En skildring av en starkt könssegrerad värld på randen till sin egen undergång. I denna värld föds nästan inga flickor och de pojkar som föds har så stora defekter i sitt immunförsvar att de om de inte får Vaccinationen, med stort V, dör innan de når vuxen ålder. Fast den får bara pojkar med systrar, då dessa tros bära anlag för att i sin tur avla döttrar... Situationen förvärras ytterligare av att alla flickor och kvinnor i denna värld är stumma (de kan bara meddela sig genom tankeöverföring), men intelligenta, medan pojkar och män som kan tala mist mycket av sin tankeförmåga. Orsaken till det katastrofala tillståndet är genmanipulationer i det förflutna.